

RUZ U ŞEB REDİFLİ ÜÇ NA‘T

Ruz u Şeb Rhymed Three Eulogies

Dr. Zülfi GÜLER*

ÖZ

Fehîm-i Kadîm'in "rûz u şeb" redifli, na'tı ile ona Neşâtî ve Şeyh Galib tarafından yazılan nazireler şekil, konu ve konuyu işleyiş bakımından karşılaştırıldı. Bu üç kaside arasındaki ortak ve ayrı yönler ortaya konularak, nazire yazmanın divan şiiri geleneğindeki yeri ve önemi gösterilmeğe çalışıldı. Ayrıca bu üç şairin söyleyiş ve üslup bakımından etkileşimleri, duyuş, düşünüş, ifade ediş bakımından birbirlerine benzer ve üstün tarafları incelendi.

Anahtar sözcükler: divan şiiri, nazire, kaside, na't, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Şeyh Galib

ABSTRACT

Fehmi Kadim's rhymed poem entitled "*Ruz u Şeb*" praising Prophet Mohammed was compared with the pastiches written for it by Neşati and Şeyh Galib with respect to the shape, the subject and the way of dealing with the subject. By looking over the similarities and differences among these three eulogies, it has been tried to show the place and importance of writing pastiche in the tradition of Divan Poetry. And also, the interactions among these three poets regarding the narration and style and their similarities and superiorities regarding the hearing, thinking and expressing have been studied.

Keywords: Divan poetry, pastiche, eulogy, Fehîm-i Kadim, Neşâtî, Şeyh Galib

GİRİŞ

Türkçe divan sahibi şairlerden Fehîm-i Kadîm'in "rûz u şeb" redifli, na't konulu kasidesine Neşâtî ve Şeyh Galib nazire yazmışlardır. Bu üç kasideyi şekil, konu ve konuyu işleyiş bakımından karşılaştırmanın, bir yararı olup olmayacağı, yeni bir şey ortaya koyup koyamayacağı hususunda tereddüt etmeme rağmen, bu şairleri duyuş, düşünüş, ifade ediş ve divan şiiri geleneğine bağlılık hususunda biraz daha anlayıp tanıyabilme imkânını vereceği; ayrıca, en azından, divan şiirinin nazirecilik geleneğinde, nazirelerin birbirine ne kadar, ne ölçüde benzeyebileceğini bu kasideler üzerinde gösterebileceğimizi gördüğüm için uğraşmaya ve yazmaya

* Fırat Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

değer buldum. Çünkü divan şiirinde yazılmış nazireler içerisinde, bu kasideler kadar benzer ve müşterek hususlar taşıyanları bulunmaz sanıyorum.

Nazire (Pastche):bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı konu, vezin, kafiye ve/veya redifte yazılan benzer şiire denir. Divan edebiyatında nazirelerin önemli bir yeri vardır. Nazire beğenilen bir şairin beğenilen bir şiirine benzer olarak yazılır; bu işleme tanzir etme denilir. Bir şairin şiirinin tanzir edilmesi onun şiirinin beğenildiğini gösterir. Bu durum şair açısından önemli olduğu kadar, edebiyat araştırmacıları tarafından da önemsenir. Nazire genellikle beğenilen gazellere yazılmıştır; ancak bazı kasidelerin, terhib-bentlerin ve diğer şekillerdeki manzumelerin de tanzir edildiği görülmektedir. Hatta birçok şair tarafından, aynı konuda tekrar tekrar yazılmış olan mesnevileri de nazire olarak kabul etmek mümkündür.¹ Bu bakımdan nazire divan şiiri geleneğinin bir parçasıdır. Dahası, divan şiirinin tarifini yapan ya da özelliklerini sıralayan hemen bütün araştırmacılar, onun “bir geleneğin şiiri” olduğunu söylerler. Bu ibare, Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile söylenmiş olan divan şiirinin şekil, ölçü, konu, duyuş, düşünüş, ifade ediş bakımından aynı geleneğin eserleri olduğunu ifade ettiğinden, divan şiirinin böyle bir nazirecilikten meydana geldiğini de kabul eder. Nazirecilik, bu geleneğin doğmasını, gelişmesini ve sürdürülmesini sağlamıştır.

Beğendiği bir şiire nazire yazan şair, “bu öyle yazılmaz böyle yazılır” dercesine, en az onun kadar güzel bir şiir yazabileceğini göstermek amacını güder; ancak çoğu zaman nazireler sadece bir şekil benzerliğinden öteye geçememiştir.²

Nazire, model alınan şiire şekil ve konu bakımından benzer olarak yazıldığı için, kelimeler, deyimler, terimler, mazmunlar yönünden de ortak kullanımlar gösterirler. Bu yüzden bu üç kaside şekil olarak, uzunlukları, kasidenin bölümlerine göre beyit sayıları; redif ve kafiyeleleri, her beyitte kullanılan “mihir ü meh” ibaresinin beyit içerisinde bulunduğu yer ve şekiller, vezin ve veznin kullanılışı bakımlarından mukayese edildikten sonra, kasidelerin bölümleri ve bu bölümlerde işlenen konuların benzerlik ve farklılıkları, “rûz u şeb” redifinin hangi anlamlarda kullanıldığı, güneş ve ay ile aralarında ilgi kurulan hususlar, bunların nelere benzetildikleri ve bunlarla Peygamber arasında ne gibi ilgiler

¹ Zaten konu ve içerik bakımından başka bir eseri örnek alan böyle eserler için şu'arâ tezkirecileri “cevab” tabirini kullanmışlardır. Tahirü'l-Mevlevî Farsça'da “nazire” yerine “cevab”, “tanzir” karşılığında da “cevab goften” denildiğini belirtmiştir. (1973:114)

² Nazire konusunda daha geniş bilgi için bk. Dilçin (1992), Durmuş (2006), Kalpaklı (2006), Köksal (2003), Kurnaz (2003), Pala (1989)

kurulduğu, na't bölümünde Peygamber'in vasıfları olarak neler söylendiği yönlerinden de karşılaştırılacak; müsterek ya da farklı teşbihler, telmihler, deyim ve terimler belirtilecektir.

Karşılaştırılarak incelenecek olan bu manzumelerdeki benzerlik ve müstereklikler bir araya getirilerek gösterileceğinden, bu hususların hangi manzumede olduğu, yerine göre bazen mahlas tam yazılarak, bazen da şairin mahlasının baş harfi ile manzumedeki beyit numarası parantez içinde yazılarak belirtilecektir.

ŞEKİL BAKIMINDAN MUKAYESE

Fehim'in kaside şeklinde yazdığı manzume örnek alınmış, bu model manzumeye önce Neşatî, sonra da Galib nazire yazmışlardır. Bu üç manzume de şekil bakımından kaside, konu bakımından na'ttır. Kaside, birinci beyti mukaffa/matla, diğer beyitlerinin ikinci mısraları matla ile kafiyeli olan, aruz vezniyle ve genellikle dört bölüm halinde yazılan bir nazım şeklidir.³

İncelediğimiz bu kasidelerin şekil ve anlama tesir eden bir başka özelliği de redifi teşkil eden "rûz u şeb" terkibine paralel olarak, "mihir ü meh" sözünün her beytin birinci mısrasında kullanılmasıdır.

Beyit sayısı: Fehim'de 52; Neşatî'de 33; Galib'de 53 tür.

Kasidelerin bölümlerine göre beyit sayıları: Fehim'de, 1-16. beyitler nesib; 17. beyit girizgâh; 17- 41. beyitler na't; 41. taç beyit; 41-48. beyitler fahriye; 49. beyit bitiriş ("sözü uzatma bitir" denilmiş); 50-52. beyitler du'adır.

Neşatî'de, 1-12. beyitler nesib; 13. beyit girizgâh; 14-26 beyitler na't; 25. taç beyit; 26-31. beyitler fahriye (27. ve 28. beyitlerde Fehim'i de övmüştür); 32. ve 33 beyitler du'adır.

Galib'de, 1-16. beyitler nesib; 17-18 beyitler girizgâh, 19-45. beyitler na't; 46-49. beyitler dilek ve kendine du'a; 46. taç beyit (şiirde kullandığı Es'ad ve Galib mahlasını beraber kullanmış, Es'ad tevriyeli); bitiriş 50; du'a 51-53. beyitlerdir.

Görülüyor ki kasidelerin üçünde de nesib, methiye ve du'a bölümleri var. Fehim ve Neşatî'de fahriye bölümü de var; Galib'de yoktur. Asıl manzume olan Fehim'in kasidesi ile Galib'in naziresi beyit sayıları ve bölümlerin uzunluğu bakımından aynıdır. Neşatî'nin naziresi on dokuz beyit daha kısadır; bölümler

³ Kaside konusunda daha geniş bilgi için bk. Çavuşoğlu, (1986), Elmalı (2001), İpekten (1997).

arasında, beyit sayısı ile orantı kurulduğunda, Neşatî'de na't bölümünün kısa tutulduğu görülür.

Kafiye: Model manzume ve nazireleri “rûz u şeb” redifi ile yazılmıştır; üçünde de kafiye sesi “-er” dir. Fehim’in ve Galib’in kasidelerinde altışar beyitte, Neşatî’nin kasidesinde iki beyitte “-ar” sesiyle kafiye yapılmıştır. Model manzumede, yani Fehim’in kasidesinde beş, Neşatî’ninkinde dört, Galib’inkinde sekiz beyitte kafiye kelimeleri Türkçe’dir; Galib’de iki beyitte kelime Arapça ek Türkçe’dir. Üçünde de müşterek ve ayrı olarak kafiye yapılan Türkçe sözcükler şunlardır: “gülerler (F), yer yer, eyler, ister, gizler (N), ederler, eder, söyler (G), gezerler (G)”; Galib’deki Türkçe ekli Arapça kelimeler de “melekler, felekler” dir.

Mihr ü meh ibaresinin bulunduğu yer ve şekiller: Bu üç kasidede redifle ilgili olarak, her beytin birinci mısralarında “mihr ü meh” sözünün tekrar edilmiş olması, asıl ve nazire manzumelerin önemli ve belirleyici bir şekil özelliğidir. Öyle görünüyor ki, Fehim, “rûz u şeb” redifini seçtiği bu kasidesinin her beytine “mir ü meh” diye başlamayı amaçlamıştır; ama tam olarak başaramamış, bu terkibi bazı beyitlerde birinci mısraın içinde ve sonunda da kullanmıştır. Nazireci şairler de aynı duruma uymuşlardır; hatta Galib, bu kullanımı iki beyitte ikinci mısraa da taşımıştır. Bunları sayısal olarak kıyasladığımızda, şairler arasında “mihr ü meh” ibaresinin şekil olarak kullanımında hiç önemli bir fark olmadığı görülür.

“Mihr ü meh” terkiğini Fehim, yirmi bir beyitte birinci mısra başında kullanmıştır. Bunlardan beşi “mihr ü mâh”, biri “mihr ü mâh-ı nev” olarak söylenmiştir. Yirmi beş beyitte birinci mısraın içindedir; bunların altısında “mihr ü mâh”, birinde “mihr mâh”, sekizinde “mihr” ve “meh/mâh” ayrı olarak kullanılmıştır. Altı beyitte de birinci mısraın sonunda yer almıştır.

Neşatî’nin naziresinde on yedi beyitte, ikisi “mihr ü mâh-ı nev” olarak birinci mısra başında; on dört beyitte birinci mısra içinde geçmiştir. Bunlardan dördü “mihr ü mâh”, beşi “mihr” ve “meh/mâh” ayrı olarak, biri “meh-i tâbende” şeklinde; iki beyitte de biri mihr ü mâh olmak üzere birinci mısraın sonunda kullanılmıştır.

Galib’in manzumesinde yirmi beyitte birinci mısra başında biri “mihr ü mâh”, biri de “mâh u mihr” olarak bulunmaktadır. Otuz beytin birinci mısraın içinde, ikisi “mihr ü mâh”, on yedisi “mihr” ve “meh/mâh” ayrı, yedisinde de “mâh” önce “mihr” sonra ve ayrı olarak yer almıştır. Bir beyitte birinci mısra sonunda; iki beyitte de ikinci mısra da, birinde “mihr ü meh” şeklinde mısra başında, diğerinde mısra içerisinde ayrı durumda kullanılmıştır.

“mihir ü meh” terkinin bu kullanım şekilleri karşılaştırıldığında, asıl manzume ile nazireler arasında, gerek beyit içerisindeki yerleri, gerekse terkin durumları bakımından önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Fehim’de ve Neşatî’de görülen “mihir ü mâh-ı nev” ve sadece Neşatî’de olan “meh-i tâbende” şekilleri Galib’de yoktur. Bu hususta Galib’in manzumesinde görülen bir farklılık da bazı beyitlerde “mâh” önce “mihir” sonra söylenilmiş olmasıdır ki, bunlarda bir yanlış yazılım da olabilir; çünkü mısra başında “mihir ü mâh” yerine “mâh u mihir” demenin vezin ve anlam bakımından bir zarureti yoktur (31).⁴

Aruz: Model manzumenin ve nazirelerinin vezni *fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün* dır.

Fehim’in manzumesinde seksen dokuz hecede imale yapılmış, imalelerin biri “ahterân” (10) hariç hepsi Türkçe kelime ve eklerdedir. Peş peşe gelen “**iki, ede**” gibi hecelerde imale yapıldığı görülüyor. Aynı beyit içerisinde altı imale dahi görülebiliyor (17). On beş yerde vasl gerekirken yapılmamış; aslında bunlarda ulama yapılmalı ve ilk hece imale ile okunmalıdır. Böylece elli iki beyitte yüz dört hecede imale yapılmış olur.⁵ Demek ki çok imaleli bir söyleyiş kullanmıştır. Yirmi altı hece med yapılarak okunmuştur. Bunların yedisi çift sessizle biten hecelerdir. Bir çift sessizle biten hecede de med yapılması gerekirken yapılmamıştır (50). Bu durum zihaf sayılmaktadır. Vezne uyması için iki beyitte (17-18) “Peygamber” kelimesi “Peyember” şeklinde söylenmiştir.

Neşatî’de elli üç hecede imale var. “ziyâde” (32) kelimesi hariç diğer imaleler Türkçe kelime ve eklerde yapılmış. Peş peşe gelen üç hecede imale yapıldığı da görülüyor “**ile iki**”(7). On yerde ulama gerekirken yapılmamış; bunları da eklersek, otuz üç beyitte altmış üç hecede imale yapılmış olur. On iki hece med yapılarak okunmuş, bunların dört tanesi çift sessizle biten hecedir. Medli okunması gereken uzun heceler ile çift sessizle biten hecelerin hepsinde med yapıldığı görülmektedir. Bir yerde uzun seslinin kısa okunduğu, yani zihaf

⁴ Kasideler tüm olarak eklendiği için beyitler metne ayrıca yazılmamış, numarası belirtilmiştir.

⁵ Vasl (ulama), dilin bir özelliğidir; sessizle biten bir sözcükten sonra sesli ile başlayan bir sözcük geldiğinde, eğer araya virgül koymak ya da anlam gereği orada duraksamak gerekmiyor ise, bu iki sözcük birbirine bağlanarak söylenir; bu, dilde ahenk sağlayan ve yapılması gereken bir durumdur. Güzel ve yerinde kullanıldığında, hem ulama hem imale nazımda ahenk meydana getiren vasıtalarlardır. Eğer, ulama yapılacak iki heceden birincisi aruzun kapalı hecesine denk geliyorsa, vasl yapıldığında kısa ve açık kalıyor ise, ulama yapmamaktansa, iki hecenin birbirine bağlanarak, ama birincisinin uzatılarak, yani imale ile okunması gerekir.

F.49 Muhtasarıyle sözün ey dil çoğ olmaz mihir ü meh

Fâriğ ol tahsil-i hâsıldır mükerrer rûz u şeb

beytinde olduğu gibi. (Uzun okunması gereken heceler siyah gösterilmiştir).

yapıldığı görülüyor; (11.) beyitte “zerdî-i rûyun” terkindeki (î) kısa okunmuştur.⁶

Galib'de seksen altı hecede imale var. “Gencefe (9), Pâ-bürehne (30)” kelimeleri hariç diğer, imaleler Türkçe kelime ve eklerde yapılmıştır. Aynı beyitte beş imale olduğu, peş peşe gelen hecelerde de imale yapıldığı görülüyor “ile” (13). On yerde ulama gerekirken yapılmamış; bunları da imale sayarak, elli üç beyitte doksan altı hecede imale yapılmış olur. Otuz altı hece med yapılarak okunmuş, bunların on beşi çift sessizle biten hecedir. “nun” ile biten hecelerde med yapılmaması gerekirken bu şekilde dört beyitte “sultân” (19) “cevlân” (21) “ser-gerdân” (40) “mazzmûn” (45) kelimelerinde med yapılmış. Sonu çift sessizle ancak “nun” ile biten “na'leyn” (22), “Zi'n-nûreyn” (33), “kevneyn” (47), sözlerinde med yapılmış; “Kâbe-kavseyn” (21), “zeyn” (26) sözlerinde yapılmamıştır. “ma'nî-i Levlâke” (35) sözünde uzun (î) sesi kısa okunmuştur.

Vezin kusuru sayılabilecek hususlar Neşatî'de daha az olmakla beraber, bu üç şairin de vezne pek önem vermedikleri, ahengi bozacak derecede imaleli bir söyleyiş meydana getirdikleri söylenebilir.

KONU BAKIMINDAN MUKAYESE

Kasidenin genel konusu methiye olmakla beraber, tevhid-münacât, na't konuları da kaside şekliyle yazılmıştır. Kasidenin bölümleri nesib, methiye, fahiye ve du'adır; bu dört bölümün konuları birbirinden farklıdır. Nesib bölümünde şair, her hangi bir konudan bahsedebilir. Ancak bu üç kasidenin, ikisi diğerine nazire olması bakımından, ortak özellikleri vardır. Üçünde de kefiye ve redif aynı. “rûz u şeb” sözü rediftir; aynı zamanda her beytin başında yahut birinci mısraında “ mihr ü meh” sözü de yer almıştır. Her beyitte “ güneş ve ay, gündüz ve gece” kelimeleri bulununca beyitlerin konusunu da bu kelimeler az çok belirlemiştir. Az çok diyorum, çünkü beyitlerin konusu bu kelimeler etrafında oluşmakla beraber, şairler arasında farklılıklar görüldüğü gibi, aynı şairin nesib bölümündeki beyitleri arasında da bir konu bütünlüğü meydana geldiği söylenemez.

Fehim ve Neşatî, nesib kısmında güneş ve ayın evren içindeki konularını, şairde uyandırdığı hayal ve fikirleri, çeşitli benzetmelerle,

⁶ Aslında şairler bu durumu zihaf kabul etmemişler; yahut ahenk bozukluğu meydana getirmeyen böyle zihafı kusur saymamışlardır. Birincisi uzun ikincisi kısa iki sesli ya da iki hece yan yana geldiğinde, uzunluğun ikinci heceye aktarılması ahenksizlik doğurmaz; aksine ahenksizliği giderir.

söylemişlerdir. Galib'de de böyle bir söyleyiş olmakla beraber, bu bölümde tasavvufî mahiyette bir tevhid konusu görülmektedir.

Kasidelerin Bölümleri ve Konuları

Fehim, nesib kısmında daha çok, güneş ve ay, gündüz ile gece ve gök arasında, aşık ile ah, kıvılcım, alev, yanık yarası gibi sözlerle ilgi kurarak beyitlerini söylemiştir. Bu bölümdeki beyitlerin çoğu, “Bu kaplan huylu, kaplan gibi hırslı, kindar gök, gündüz güneş, gece ay olmak üzere her gün iki baş yiyen büyük bir aslandır (2), Gündüz gece av için bu korku yerinde, kendi avlağı olan, bu ıssız ormanını dolaşan iki aslanı ay ve güneş sanma (9), Aydınlığın padişahı olan güneş, ve yıldızlara serdarlık eden ay, gündüz gece bu yıldız yığımindan asker toplarlar (10)” gibi nahoş teşbihlerin yapıldığı, hoşla giden anlamları olmayan, okuyucuyu cezbetmeyen beyitlerdir.

Methiye/na't bölümünde güneşin ve ayın Peygamber'den ışık alarak dünyayı aydınlattığı; peygamberin şefaati ediciliği; güneşin ve ayın Nûr-ı Muhammedî'den meydana geldiği (29-30); Bir parmak işaretiyle, Güneşi yolundan döndürdüğü, ayın bağırnı yırttığı; Peygamber'in gölgesinin olmadığı; Peygamber'in bütün âleme yol gösterdiği söylenmiştir. 41. beyitte mahlasını söyleyerek fahriyeye geçiş yapmış, 49. beyte kadar şiirini, hayallerini, fikrini güneş ve aya benzeterek övünmüştür. Son üç beyit du'adır.

Neşatî, nesibde güneşle ve ay ile ilgili hususları anlatmış: ay ve güneş, gece gündüz gezen sevda sarhoşudur; gezgin iki tüccardır. Ay ve güneş, feleğin içki meclisinde gece gündüz dönen iki kadehtir; felek gül-şenini süsleyen iki çiçektir. İkisi de birer oyun aletidir. Methiye/na't kısmında (14-26), hep Peygamber'in aydınlaticılığından bahsetmiş, O'nun şeriatı güneş adaleti aydır, alemi aydınlatırlar. Neşatî, Peygamber'in mucizelerinden hiç söz etmemiştir. Fahriye (27-31) kısmında iki beyitte Fehim'i övmüş, yedi beyitte de övünmüştür. Son iki beyitte ise dünyaya ve ümmete du'ada bulunmuştur.

Galib, nesibde tevhid konusunu işlemiş; güneşin ve ayın, gece ile gündüzün Allah'a olan kulluğundan, Allah'ın emri ve koyduğu düzen üzerine hareketlerinden bahsetmiş. Bu konudaki ayetlere telmihlerde bulunmuş. Güneşin ve ayın Allah'ın varlığının ve azametinin belirtisi olduğunu söylemiş. Güneşin ve ayın, gündüzün ve gecenin Allah'ın insanlara bir lütfu olduğunu belirtmiş. Methiye/na't kısmında, 18-22 beyitlerde Miraç'tan bahsetmiş. Ondan sonraki beyitlerde, Peygamber'e bir bulutun gölge ettiği; bütün evrenin Peygamber için yaratıldığı; güneşin ve ayın, gündüzün ve gecenin, tüm evrenin Nur-ı Muhammedî'den meydana geldiği söylenilmiş. Çâr-yâr'dan bahsetmiş. Ayın yarılması ile Peygamberin göğsünün açılmasından söz etmiş. Güneşin ve ayın

Peygamberden ışık aldığını söylemiş. Peygamber'in alemlere rahmet olduğu belirtilmiş. 46-49 beyitlerde şair kendine dua etmiş; Peygamber ve soyunun sevgisi ile mutlu olmayı, şefaatine ve sevgisine nail olmayı, dualarının kabul olmasını dilemiş. Son iki beyitte de Mevlevî ayini terimlerini de söyleyerek, insanlığa ve ümmete esenlik, mutluluk dilemiştir.

Rûz u Şeb Redifinin Anlamları

Fehim'in ve Neşatî'nin manzumelerinde, "rûz u şeb" sözü, "mîhr ü meh" sözüyle ilgili olarak, genellikle gerçek anlamı olan "gündüz ve gece" manasında kullanılmıştır. Güneş gündüzle ilgili, ay gece ile ilgili bir hususu karşılamıştır. Bazı beyitlerde "sürekli, devamlı" anlamını ifade edecek şekilde yer almıştır. Galib'in naziresinde ise hemen hepsinde "sürekli, devamlı" manasını ifade etmekle beraber "gündüz ve gece" anlamına da gelecek şekilde tevriyeli söylenilmiştir. İki beyitte de "hiçbir zaman" (G.28) "zaman zaman" (G.48) anlamında kullanılmıştır.

Güneş ve Ay İle İlgili Teşbihler

Yenilebilecek şeyler: Güneş ve ay birer baş; gök ise gündüz bu başlardan birini, gece diğerini yiyen bir yırtıcı aslan olmuştur (F.2). Güneş ve ay müminlerin yolculuk azığıdır (G.30). Aynı beyit içerisinde güneş şekere, ay süte; yine güneş tatlıcıya, ay tatlı isteyene teşbih edilmiştir (G.8). Ay ve güneş pişirilmek üzere açılmış birer yufkaya benzetilmiştir (N.10).

Eşya, Araç, Gereç

Savaş gereçleri: Güneş ve ay feleğin takındığı iki miğfere (F.4), zalim feleğin arkasına saklandığı iki sipere benzetilmiştir (F.27). Ayın güneşe düşman olduğu, hilâl halinde hançer, dolunay halinde gürz olarak bunlarla güneşe vurduğu hayal edilmiştir (F.3). Din düşmanlarına güneş kılıç çeker, ay da hançer (N.33). Güneş İslâm askerlerinin elinde top, ay ise kılıç olmuştur (G.41). Güneş ve ay felek dervişinin omzundaki baltadır (G.38). Güneş ve ay köstür, ya da köşe vurulan tokmak (G.51).

Altın ve altın saçan: Güneş ve ay altındır; Peygamber bu altınlarla felek pirinin cebini doldurur (F.20). Güneş ve ay, üzerinde Peygamberin övgü ayeti yazılı olan birer altın levhadır (F.41). Güneş ve ay yeryüzüne altın ve gümüş saçarlar (N.1).

Buhurdan, mum, kandil: Güneş ve ay Peygamberin türbesinde meleklerin gezdirdiği iki buhurdandır (F.25). Peygamberin türbesini süsleyen iki kandildir (N.19). Güneş ve ay birer mumdur (N.6, 21).

Oyuncak: Güneş ve ay feleğin aldatıcı oyuncaklarıdır (F.13). Birer bilye, oyun bilyesidirler (N.5). Güneş gûy, hilal çevgândır (N.9- G. 21). Oyun kâğıdıdır (G.9).

Kadeh: Güneş ve ay ariflerin elinde kadeh (F.14). Felek meclisinde dönen iki kadeh (N.3).

İnci, çivi, terlik: Güneş ve ay iki ulvi incidir (G. 17). Peygamber'in Miraçta kullandığı bir çift terliktir (G. 22). Miraç merdiveninin basamaklarının iri başlı çivileridir (G. 18).

Dilenci tası: Güneş ve ay, Peygamberin eşiğinde dilenci olan feleğin elinde birer tastır (F.34).

Levha, defter: Güneş ve ay, üzerinde Peygamberin övgü ayeti yazılı birer altın levhadır. (F.41). Üzerine yazı yazılabilecek iki levhadır (N.30). Allâh'ın kudretinin yazılı olduğu birer defterdirler (G.3). Hamdetme kitabının cildinin şemsesidirler (G.3).

Ayna: Güneş ve ay Peygamber'in yüzünün nurunu yansıtan iki aynadır (N.22).

Terazi kefesi: Güneş ve ay zaman terazisinin iki kefesidir (N.8).

Yüzme ve deniz taşıma aracı: Feleğin hayret denizinde yüzmek için kullandığı birer kabak (N.7). Allah güneşi gemi, ayı sandal yapmış, nimetlerini yeryüzüne gönderiyor (G.5).

Çeşme ve saka; kova ve su oluşu: Güneş çeşme , ay su taşıyıcı saka (G.4). Felek dolabına güneş kova, ay su oluşu (G.13).

Sadef: Güneş ve ay sadeftir (G.28).

Ateş, kıvılcım, duman: İki ışıklı cisim olan güneş ve ay aşığın gönlünün yangınının dumanı ve alevidir (F.7). Güneş ve ay, ah eden aşıkların felekleri dağılayan kıvılcımları (F.6). Gökyüzü abdalının bağrında birer kor (F.11). Güneş yanardağ (ateş-feşân) dır (G.7).

Gül ve çiçek: Güneş ve ay felek bahçesinin iki gülü (F.15). Yeryüzüne güzel koku yayan iki gül (F.24). Mavi gökyüzü denizinde açmış iki nilüfer (F.16). Güneş kırmızı gül, Ay nergis (N.4). Ak yüzün iki gülü (feleğin yanakları)(tecelli gülü) (G.31).

İnsan ve diğer canlılar

Tüccar: Güneş ve ay kâfur ve anber satan iki tüccar (N.2).

Çocuk: Güneş ve ay evine bağlı birer çocuk (G.11).

Aşık: Güneş, aşktan yüzü sararmış, hilâl, aşktan incelmış iki hasta; İsa gibi gök yüzünde yatıyorlar (F.8). Güneş yüzü sararmış aşık, ay bağı yanık aşık (N.1,11,12). Peygamber'e aşıkırlar (N.23,24-G.40).

Dilber: Güneş ve ay iki dilber; aynada kendilerini gösteriyorlar (F.5).

Padişah ve komutan: Güneş aydınlığın padişahı, ay yıldızların serdarı (F.10).

Kul, köle: Güneş ve ay Peygamberin emirlerini yerine getiren iki kul (F.31-N.14-G.19, 24). Kulağı küpeli köleler (G.2). Peygamber ailesinin köleleri (G.46). Güneş ve ay Allâh'a kulluk ediyorlar (G.1,7,16).

Düşman: Ay güneşe düşman (F.3). Güneş ve ay başları kesilmesi gereken birer düşman (F.12).

Aslan: Fehim, güneş ve ayı avlanmaya çıkmış iki aslana benzetmiş (F.9).

Pervane: Güneş ve ay Peygamber'in yüzünün mumunun pervanesi (N.24). Tecelli mumunun birer pervanesi (G.12).

Işık

Dünyayı ve alemi aydınlatan: Güneş ve ay feyizlidir, dünyaya feyiz saçarlar, dünyayı ve alemi aydınlatırlar (N.25,32-G.1,14). Allah'ın emriyle güneş ışık saçar, ay ışığını ondan alır (G.15). Güneş ve ay alemi devrederler (F.1). Güneş ve ay herkesin gördüğü aşikâr şeylerdir (N.16).

İnsanlara Allâh'ın lütfu: Güneş ve ay Allâh'ın lütfunun özü (G.29).

Nurdan pencere ve göz nuru: Güneş ve ay nurdan iki penceredir (N.18). Güneş ve ay feleğin gözünün nuru (G. 43).

Şiir ve Şair-ilham

Şairin kendisi: Fehim nazım feleğinin güneşi, Neşatî dolunayı (N.27).

Şairin mizacı ve gönlü: Şairin mizacı güneşe, gönlü aya benzer (F.43). Ay şairin mizacı (G.47).

Şaire ilham ve şaire manâ: Güneş ve ay şaire ilham verirler (F.45-N.28,29- G.44,45). Güneş şiirde manâ, ay mazmun (G.45).

Ağız ve dil: Güneş feleğin dili ay da ağzı (G.10).

Şahit: Güneş ve ay, Peygamber sevgisinin şairin gönlünde olduğunun iki şahididir (F.44).

Mevlevî ayininin unsurları

Güneş peyk-i dürûd, ay sâ'î-i selâm (G.53).

Güneş ve Ay ile Peygamber Arasında Kurulan İlgiler

Peygamber'in evi, yaşadığı yer: Güneş ve ay Peygamber'in varlığı için yaratılmıştır (G. 49). Peygamber'in evi olan evrenin güneş kemeri, ay da kubbesidir (G.26).

Çâr-yâr ve Peygamber'in askerleri: Güneş ve ay Çâr-yâr-ı Güzîn gibi sıdk ve safâ rütbesine ulaşmışlar (G.33). Peygamber'in askerleridirler (G.35). Güneş Hayber'i ay Bedr'i anlatır (G.23).

Peygamberin şeriati ve adaleti: Peygamberin şeriati güneş, adaleti aydır (N.17).

Peygamber'in yüzü yahut kendisi: Güneş Peygamberin yüzü, ay Peygamberin yüzünü arayan İskender (F.35).

Güneş ve ay ışığını Peygamber'den alır: Güneş ve ay ışıklarını Peygamberden alırlar (F.18,28-N.13,15,26 -G.29,47,49).

Hız. Ali: Güneş Hz. Ali'nin pençesi, ay da Zülfikâr (G.34).

Peygamberin vasıfları

Her şey O'ndan ve O'nun için yaratılmıştır: Hz. Muhammed ilk yaratılan nurdur (Nur-ı Muhammedi) (F.30). Bütün âlem O'nun na'tını söyler (F.19). Peygamber'in aşkı ile güneş yanmış, ay dağlanmış (N.23). Bütün felekler O'nun aşkıyla döner. Güneş de O'na aşıktır (G.38,40). Feleği süsleyen, aydınlatan Peygamber'dir, güneş ve ay değil (F.20). Bütün kâinat ve zamanlar O'nun devrinin yaşanması için yaratılmıştır (F.30). O tüm evrenin kaynağı ve yaratılış nedenidir (G.29,31,32,37,42).

Peygamber'in kendisi, dini, şeriati, sözleri nurdur: O'nun alnında İlâhi nur vardır (Peygamberlik nuru) (N.16). Hz. Muhammed peygamberlik feleklerinin güneşidir (F.19). Peygamberin dini güneş ve aydan daha aydınlatıcıdır (F.17- N.21,25). O'nun düşüncesi, fikri güneş ve ay gibidir (F.26,27). Peygamber'in şeriati güneş, adaleti de aydır; dünyayı baştan başa aydınlatırlar (N.17,30-G.18). O, ışıktır, nurdur; güneş ve ay gibi ışık saçar, nur saçar (F.39,42-G.38). Peygamberin nuru güneşe ve aya ışık vermiştir; güneş ve ay, dünyaya ışık saçma cömertliğini O'ndan almıştır (F.18,28,29,35,37,40-N.13,22,24-G.29,39). O'nun yüzü ay gibi güzel ve aydınlıktır. Tek başına alemi aydınlatır (F.21). O ruh bedenlidir; bu yüzden gölgesi yoktur. O'nun gölgesi de

güneş ve ayın ışığındandır. O'nun vücudu güneş ve aydan daha nurludur. Bu yüzden onun gölgesi yoktur. (F.32,38) Peygamber güneş tabiatlı, ay gönüllüdür. Alemin gözü ve çırasıdır (N.20,21). O nurdur, O'nu metheden de nura gark olur. O'nun na'tını ezberleyen güneşe ve aya ışık verecek kadar aydınlık olur (F.43-N.15).

İsmet: O güneşten ve aydan daha temiz (ismetli) dir (F.23).

Seçilmişlik: Hz. Muhammed seçilmişlik zirvesinin ayıdır (F.19); Ahmed-i Mürseldir (F.19- N.15); İlâhi aşkın incisi; Allâh'ın aşk ile yarattığı incidir (G.28).

Mafher-i kâinat: Güneş ve ay da daima onu övmektedir. Peygamber fahr-ı kâinattır. Peygamber'i Allâh övmüştür (F.41-G.43,44).

Alemlere rahmet ve şefaatchi: O'nun adaleti güneş ve ay gibidir, bütün cihanı kapsar (F.22). O'nun şeriati sayesinde halk mutludur (N.20). Peygamberin adaleti alemleri düzene sokmuştur (G.24). Peygamber'i rehber edinen üstün olur (N.26). Bütün kâinat, güneş ve ay ondan dilenirler (şefaatchidir, âlemlere rahmettir) (F.33,34-G.34,35,47,49).

Padişah: O padişaktır, cihan padişahı, nebiler şahıdır (F.24,25,26,28,36-N.14-G.35,46).

Bütün evren Peygamber'in türbesi: Dünya ve evren O'nun ravzasıdır (F.24,25-N.19). Peygamber'in türbesi cennettir (N.18).

İnsan-ı kâmil: Peygamber'in kalbi daima Allâh'ın camâlinin tecelli ettiği yerdir (F.26,27).

En güzel: O cemâl sahibidir, o cemâli bütün kâinat sever (F.44).

Mucizeler: Peygamber'in gölgesinin olmayışı (F.32,38). Güneşi yolundan döndürmesi; ayı ikiye bölmesi (F.32-G.36,40). Peygamber'i güneş sıcağından koruyan bir bulutun başının üzerinde gezmesi (G.25). Miraç olayı (G.18,19,20,21,22,27,36). Peygamber'in göğsünün yarılıp gönlünün genişletilmesi olayı (G.36).

Ab-ı hayat, sırr-ı gayb: O, ab-ı hayattır, İskender de O'nu aradı (F.35). Peygamber'in sözleri ab-ı hayattır. O'nun nasihatlerine, sözlerine, hadislerine herkes ve her şey muhtaçtır (F.36). Bütün dünya O'nun ayağını öpmeye susamıştır. O'nun ayağını öpmek ab-ı hayat içmektir (F.36). O, Allâh'tan başka kimsenin bilmediği sırr-ı gaybı bilir ama açığa vurmaz (N.16).

Çar-yar: Çar-yar dünyadayken cennetle müjdelenmiştir (G.33).

Peygamber kelimesinin kullanılışı: Fehim’de iki beyitte “Peyember”(17,18), Neşatî ve Galib’de birer beyitte “Peyâmbere” olarak geçiyor (N.13-G.46). Fehim ve Neşatî girizgâhta, Galib taç beyitte söylenmiştir.

SONUÇ

Fehim-i Kadim, hüner göstermek için, her beytinin birinci mısraında “mihir ü meh” sözü geçen ve redifi “rûz u şeb” olan bir kaside yazmıştır.⁷ Her beytin “mihir ü meh” ile başlayıp, “rûz u şeb” ile bitiyor olması orijinal görünmüş olmalı ki, önce çağdaşı Neşatî, sonra da Şeyh Galib bu kasideye birer nazire yazmışlardır. Şekil bakımından böyle uzun bir manzume yazmak, hem tekrar edilen bu ibarelere uygun anlam meydana getirmek, hem de bu anlamı beytin dar çerçevesi içine vezne uygun olarak yerleştirmek, muhakkak ki zor bir iş; ustalık ve maharet ister. Nazire genellikle ustalık göstermek amacıyla, ustaca yazılmış bir manzumenin daha bir ustalıkla söylenebileceğini göstermek için yazılır.

Redifin ve buna bağlı olarak her beyitte kullanılan “mihir ü meh” sözünün, manzumede bir anlam bütünlüğü meydana getirmesi gerekirken, Fehim bu bütünlüğü sağlayamamıştır; bilhassa nesib kısmında beyitler anlam bakımından birbirinden tamamen kopuktur. Nesib bölümünde, Neşatî’de aydınlık konusu etrafında; Şeyh Galib’de tevhit konusu çerçevesinde beyitlerde bir bütünlük sağlandığı görülmekle beraber, bunlarda da bu konulardan ayrılan beyitler araya girmiştir. Her beyitte tekrarlanan “mihir ü meh” ve “rûz u şeb” sözlerini birleştirecek kelimeleri bulup, anlamlı birer beyit oluşturmada şairlerin zaman zaman zorlandıkları görülmektedir. Bu zorlanma Fehim’de daha çoktur. Onun beyitlerinde anlam bozukluğu, anlam kısırlığı ve okuyucunun garip karşılayacağı benzetmeler, nazire olan manzumelerden daha çok görülmektedir.

Bu üç kaside şekil ve konu bakımından aynıdır; aynı özellikleri gösterirler. Sadece Neşatî manzumesini otuz üç beyitte bitirmiş; asıl manzumeden on dokuz beyit kısa söylemiştir. Konuyu işleyiş yönünden model manzume ile Neşatî’nin naziresinde çok bariz, ayırıcı özellik arz edecek farklar olduğu söylenemez. Fehim’in dünyaya bakış açısını, psikolojik açıdan hayat felsefesini düşündürecek nitelikte olan, güneş ve ayı feleğin her gün yediği iki başa (2), avlanmaya çıkmış iki aslana (9), başı kesilmesi gereken düşmana (12) benzetmeleri dışında, güneş ve ay, gündüz ve gece ile ilgili, her iki şair de hemen hemen aynı teşbihleri yapmışlardır. Şu farkla ki, Neşatî, nesib bölümünde daha çok güneş ve ayın

⁷ Fehim “rûz u şeb” redifini kullanma ilhamını Mevlana’nın aynı redifli gazelinden almış olabilir (Mevlânâ, 1378: c. 1/110).

aydınlatma özelliğini, aşk ve aşıklık ile birleştirerek, na't kısmında da aynı hususu Peygamberin aydınlatıcılık vasfıyla ilgilendirerek vurgulamıştır.

Üç şair de mutasavvıf olmasına rağmen, Neşatî'nin bu manzumesinde açık bir tasavvufî düşünce yoktur. Tasavvufun yaratılış, peygamberlik ve insan-ı kâmil görüşünün temel dayanaklarından olan Nur-ı Muhammedî düşüncesi Fehim'in ve Şeyh Galib'in manzumelerinde yer almıştır. Bu görüşe göre Hz. Muhammed ilk yaratılan nurdur. Her şey O'ndan ve O'nun için yaratılmıştır. Bütün kâinat ve zamanlar O'nun devrinin yaşanması içindir. O tüm everenin kaynağı ve yaratılış nedenidir. Hz. Muhammed İlâhi aşkın incisi; Allâh'ın aşk ile yaratığı incidir.

Na'tın konusu Hz. Peygamberin vasıflarının söylenmesidir; bu arada O'nun mucizelerinden de söz edilir. Neşatî Peygamberin mucizelerinden bahsetmemiştir. Fehim, Peygamber'in gölgesinin olmayışı, güneşi yolundan döndürmesi ve şakku'l-kamer mucizelerinden; Şeyh Galib de Peygamber'i güneş sıcağından koruyan buluttan, inşirahtan ve şakku'l-kamerden söz etmişlerdir. Şeyh Galib Miraç olayına geniş yer vermiştir.

Na'tlarda çoğu zaman şairler, Çâr-yârdan, özellikle Hz. Ali'den ve Hz. Peygamberin soyundan da söz ederler; model kasidede, sadece bir beyitte "Zülfikâr ve Haydar" isimleri söylenmiştir (12). Neşatî'nin naziresinde olmayan bu husus, Şeyh Galib'in naziresinde, bir beyitte Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan bir beyitte de Hz. Ali'den söz etmiştir (33-34); bir dua beytinde de Peygamber'in soyuna işaret etmiştir (46).

Şeyh Galib'in naziresinde görülen bir diğer ayırıcı özellik de, ayetlere ve kutsi hadislere yapılan telmihler ile, onlardan alınan iktibaslardır.

Asıl manzumede ve Neşatî'nin naziresinde fahriye bölümü vardır; Şeyh Galib övünmemiş, aksine Peygamberin ve soyunun kölesi olmak istediğini, Peygamberi övebilmekten aciz kaldığını söyleyerek tevazu göstermiştir.

METİNLER

Fehim-i Kadim'in Kasidesi

1. Mihr ü meh kim devr ederler 'âlemi her rûz u şeb
Devr-i nâ-hem-vâr-ı eflâke gülerler rûz u şeb
2. Mihr ü mehle **bu** pelengî-hû sipihr-i kîne-cû
Bir gazenferdür gıdâ eyler **iki** ser rûz u şeb
3. Mihre düşmendür meğer meh kim hilâl ü **bedrden**
Gâh gürz eyler havâle **gâh** hançer rûz u şeb
4. Mihr ü meh sanma felek bîm-i hadeng-i **âhdan**
Eksük etmez kellesinden **iki** miğfer rûz u şeb
5. Cirm-i mihr ü meh değil çarh üzre bir âyîneden
'Arz ederler dehre hüsnin **iki** dilber rûz u şeb
6. Mihr ü meh mi şu'le-i dūd-ı dil-i 'âşık mıdır
Ney ki bu manzûr olan cirm-i münevver rûz u şeb
7. Mihr ü meh sanma şerâr-ı dūd-ı âh-ı 'âşıkân
Dâğdâr etmektedir eflâki yer yer rûz u şeb
8. Mihr ü mâh-ı nev gibi zerd ü nizâr-ı 'aşk olan
Çarhı 'Îsî-veş ider bâlîn ü bister rûz u şeb
9. Mihr ü meh sanma şikâr için bu vahşet-gâhda
Bîşe-zârın devr eder **iki** gazanfer rûz u şeb
10. Mihr şâh-ı rûşenâdır mâh serdâr-ı nücûm
Hayl-i ahterân ederler cem'-i leşker rûz u şeb
11. Mihr ü mehle âsumân bir sîne-sûz abdâldır
Kim turur pehlû-yı pür-dâğında ahker rûz u şeb
12. Başını kes mihr ü mâhın Zülfikâr-ı âhla
Saf-şikâf-ı düşmen ol mânend-i Haydar rûz u şeb

13. Mihrine aldanma çarhın bakma şekl-i mâhına
Perde-i çeşmünde devr olsa musavver rûz u şeb
14. Mihr ü mehden eyleyip peymâne rûşen-meşrebân
Rağmına eflâkin eyler nûş-ı sâgar rûz u şeb
15. Mihr ü meh kim iki güldür zînet-i gülzâr-ı çarh
Çok şeh-i devrâna oldu zîb ü efser rûz u şeb
16. Mihr ü mehle çarh-ı mînâ-fâm bir bahr oldu kim
İki nîlüfer verir ol bahr-ı ahdar rûz u şeb
17. Rûşen olsa mihr ü mehden de n'ola ol sîne kim
Cilvegâh ede anı dîn-i Peyember rûz u şeb
18. Ol Peyember kim ziyâ-yı nûrudur mihr ü mehe
Tîre-tîh-i tîregîden nûra rehber rûz u şeb
19. Mihr-i eflâk-i nübüvvet mâh-ı evc-i istifâ
Ahmed-i mürsel ki 'âlem na'tin eyler rûz u şeb
20. Mihr ü mehden sanma feyz-i hâk-i pâyıdır anın
Kim olur pîr-i sipihrin ceybi pür-zer rûz u şeb
21. Mihre ta'n etse meh-i rûyu 'acep mi tâ ebed
Etti tenhâ 'âlemi pür-nûr yekser rûz u şeb
22. Mihr ü mâh-ı 'adli olsa pertev-endâz-ı cihân
Tâ sabâh-ı mahşer olurdu berâber rûz u şeb
23. Görselerdi mihr ü meh ger şâhidân-ı 'ismetin
Hacletinden olalardı ser-be-câ der rûz u şeb
24. Dedim eflâke nedir bu mihr ü meh-nâm iki gül
Bûy-ı feyzi etmede dehri mu'attar rûz u şeb
25. Dedi mihr ü meh değildir ravzasında ol şehin
Kudsiyân gerdân ederler iki micmer rûz u şeb

26. Mihr ü meh-râyâ hudâvendâ şeffi'e'l-müznibâ
Ey ki kalbindir cemâl-i Hakk'a mazhar rûz u şeb
27. Cürm-bahşâ cirm-i mihr ü mâhdan edip siper
'Özr eder cürmün diler çarh-ı sitem-ger rûz u şeb
28. Sensin ol kim mazhar-ı cûdun olaldan mihr ü meh
Dehre ser-tâ-ser olurlar sofrâ-güster rûz u şeb
29. Dehri 'aks-i nûrun edip feyz-yâb-ı mihr ü meh
Pâyına etse n'ola îsâr-ı gevher rûz u şeb
30. Mihr ü mâh etmezdi sırr-ı nûr-ı evvelden zuhûr
Devr-i 'ahdin olmasa eyyâma masdar rûz u şeb
31. Mihri döndürdün yolundan mâhı ettin sîne-çâk
Mu'cizâtın söylenir kişver-be-kişver rûz u şeb
32. Zıllını Hak nûr-ı mihr ü mehde kıldı ta'biye
Olmasa sâyen n'ola ey rûh-peyker rûz u şeb
33. Mihr ü mâh olsaydı ebr-i kahrına mazhar eğer
Dehre göstermezdi yüz tâ subh-ı mahşer rûz u şeb
34. Mihr ü mâhıyla felek bir sâ'il-i pür-hırsdır
İki kâseyle cenâbından eder cer rûz u şeb
35. Hasret-i nezzâre-i mihr-i ruhunla meh gibi
Cüst ü cû eylerdi zulmâtı Sikender rûz u şeb
36. Hutbene müştâk mihr ü meh değil şâhâ hemân
Teşnedir pâ-bûsuna bu heft-kişver rûz u şeb
37. Çihre-sây-ı hâk-i dergâhın olaldan mihr ü meh
Her biri feyziyle eyler hâki gevher rûz u şeb
38. Nûr-ı mihr ü meh gibi kim zıllın eyler münhezim
'Askerin küffâra olmakda muzaffer rûz u şeb

39. Mîhr ü mâha düşmen olmağla ne var huffâş-veş
Olsa bir köpek ne gam Bû Cehl-i kâfer rûz u şeb
40. Nûr-bahş-ı mihr ü mâh oldu nukâtı kîlkünün
Etse na'tın n'ola idrâk-i suhan-ver rûz u şeb
41. Levha-i zer-kâr-ı mihr ü mâh-ı feyz-âsârdan
Âyet-i na'tın Fehîm etmekte ezber rûz u şeb
42. Mîhr ü meh-feyzâ benem ol berk-i âteş-tâb ki
Feyz-i te'sîri kazâ tab'ımdan ister rûz u şeb
43. Şâ'ir-i rûşen-hayâlim mihr-tab'im meh-zamîr
Gark-ı nûr olmaz mı ol kim medhin eyler rûz u şeb
44. Bu husûsa mihr ü mâh iki güvâhımdır benim
Kim cemâlin mihridir tab'ımda muzmer rûz u şeb
45. Hâtırım âbisten-i sad-mihr ü mehdîr gerçi kim
Eksik olmaz çeşm-i tûfan-zâdan ahker rûz u şeb
46. Pertev-endâz olsa yüz bin mihr ü meh huşk eylemez
Ol kadar dermân-ı çeşmim olmadan ter rûz u şeb
47. Eylemem te'sîr-i mihr ü mâhdan şekvâ fakîr
Gam yemem geçmektedir ger hayr u ger şer rûz u şeb
48. Bu kasîdem çarh-ı ma'nî-nâmdır pür-mihr ü meh
'Âlemi devr etmede bî-çarh u mihver rûz u şeb
49. Muhtasar eyle sözü'n ey dil çoğ olmaz mihr ü meh
Fârîğ ol tahsîl-i hâsıldır mükerrer rûz u şeb
50. Tâ ki mihr mâhı örte geh kûsûf u geh husûf
Tâ ki her bâr ola çün kâfûr u 'anber rûz u şeb
51. Mîhr ü mehden de olursa hâtır-ı a'dân ola
Çok sifâlîn-pâre meksûr u mükedder rûz u şeb

52. Mihr ü meh devr eyledikçe ‘âlemi her subh u şâm
Sad selâm olsun revân-ı pâkine her rûz u şeb

Neşati’nin Kasidesi

1. Mihr ü meh ser-germ-i sevdâ kim gezer her rûz u şeb
Sîm ü zer îsâr iderler dehre yek-ser rûz u şeb
2. Mihr ü meh kim iki sûdâ-ger seyâhat-pîşedür
‘Arz ederler ‘âleme kâfûr u 'anber rûz u şeb
3. Mihr ü meh sanma be-sad nukl-ı kevâkib ber-tabak
Devr eder bezm-i felekde iki sâgar rûz u şeb
4. Mihr ü meh biri gül-i zerd ü biri nergis midir
Kim verirler gülşen-i eflâke zîver rûz u şeb
5. Mühre-i mihr ü mehin gerdûn derûn-ı hokkadan
Birini izhâr edip birini gizler rûz u şeb
6. Şem‘-i mihr ü mâha bîm-i gird-bâd-ı âhdan
Şîşeden ser-pûş eder çarh-ı sitemger rûz u şeb
7. Mihr ü mehden havf ile iki kedû bend eyleyip
Bahr-ı hayretde felek olmuş şinâver rûz u şeb
8. Mihr ü meh mîzân-ı dehre olmuş iki keffe kim
Vezn-i isfidâc eder geh müşg-i ezfer rûz u şeb
9. Mihr ü mâh-ı nev ki hem çün gûy u çevgândur felek
Gösterür bâzîgeh-i dehr olduğun her rûz u şeb
10. Girde-i mihr ü mehe bu tâbe-i pür-tâbda
Nârdur gûyâ şafak encümdür ahker rûz u şeb
11. Mihre dâğın gösterür meh zerdî-i rûyun görüp
Bir birine derd-i ‘aşkın ‘arz ederler rûz u şeb
12. Gör safâ-yı ‘aşkı mihr ü meh bu sûz-ı dâğ ile
‘Âleme olmakda yine şevk-güster rûz u şeb

13. Mihr ü **meh** olmazdı böyle pertev-endâz-ı safâ
Olmasa ger mazhar-ı nûr-ı Peyâmbere rûz u şeb
14. Ol şeh-i yektâ ki mihr ü meh be-**sad** üftâdegî
Tâ ezelden emrine olmuş musahhar rûz u şeb
15. Ahmed-i mürsel ki mihr ü mâha tâb-endâz olur
Her kim eyler cân u dilden na'tin ezber rûz u şeb
16. Mihr ü meh **gibi** hüveydâ cebhesinde nûr-ı Hak
Sırr-ı gaybî her ser-i müyunda muzmer rûz ü şeb
17. Mihr-i şer'-i 'âlem-efrûz ile mâh-ı 'adlidir
Eyleyen dünyâyı ser-tâ-ser münevver rûz u şeb
18. Mihr ü meh sanma melâ'ik **nûr**dan revzen açıp
Ravza-i cennet-nazîrin seyr ederler rûz u şeb
19. Mihr ü meh **gibi** o vâlâ ravzada rahşân olup
Zîb-bahş olmuş kanâdîl-i mücevher rûz u şeb
20. **Mihr**-tab'â meh-zamîrâ şer'-i pâkindir senin
Bâ'is-i âsûdegî-i **halk** yek-ser rûz u şeb
21. Sensin ol çeşm ü çerâğ-ı dehr kim sad mihr ü mâh
Lem'a-i feyzin yanında şem'-i bî-fer rûz u şeb
22. Mihr ü mehden çarh **iki** mir'ât-ı sâf 'arz eyleyip
Tâbiş-i 'aks-i ruh-ı pür-tâbın ister rûz u şeb
23. Mihri yakmış iştîyâkın mâhı etmiş **dâğdâr**
Ebrin ahvâli perîşân u mükedder rûz u şeb
24. Mihr ü meh pervâne-i şem'-i cemâlindir senin
Devr ederler **sûz** ber-dil **dâğ** ber-ser rûz u şeb
25. Mihr ü meh-feyzâ cenâbından recâ-yı feyz eder
Yazmağâ na'tın Neşatî-i senâ-ger rûz u şeb

26. Mîhr ü meh **gibi** alır dünyâyı zîr-i pâyine
Nûr-ı feyzin **kim ola** bir fikre rehber rûz u şeb
27. Çarh-ı nazma mihr **ise** ol ben meh-i tâbendeyim
Peyrev-i kilik-i Fehîm olsam n'ola ger rûz u şeb
28. Habbezâ tab'-ı Fehîm-i hoş-sühân kim mihr ü meh
Nazmına etmektedir îsâr-ı gevher rûz u şeb
29. Merhabâ hâmem benüm kim mihr ü meh bâ-fart-ı şevk
Çihre-sâdır pâ-y-ı müşgîn-nakşına her rûz u şeb
30. Levh-i mihr ü mâha yazmaktır bu na'ti niyyetim
Eyleyip elde şu'â'ın hâme-i zer rûz u şeb
31. Rûşenî-i nazmımı çün mihr ü meh seyr eyleyip
Enverî olsa 'aceb **mi hâk**-ber-ser rûz u şeb
32. Mîhr ü meh pertev-nisâr-ı dehr olup tâ **kim** ola
Bir birinden geh ziyâde geh berâber rûz u şeb
33. Mîhr ü mâh-ı nev **gibi** tâ rûz-ı mahşer ümmetin
Düşmen-i dîne **çeke** şemsîr ü hançer rûz u şeb

Şeyh Galib'in Kasidesi

1. Mîhr ü meh kim 'âlemi pür-nûr eder her rûz u şeb
Encüm ü şebnemle hoş tesbîh eder her rûz u şeb
2. Küfr ü îmân hem cemâliyle celâlin bendesi
Mîhr ü meh mengûş-ı gûşî iki çâker rûz u şeb
3. Mîhr ü mehdîr şemse-i cildi kitâb-ı hamdinin
Kudretinden muhtasar bir hoşça defter rûz u şeb
4. **Mâh** sakkâ-yı safâdır çeşme-i mihre varıp
Gül-şen-i dehri **eder** irvâ-yı Kevser rûz u şeb
5. **Mîhr** keştî **mâh** sandal âsumân bahr-ı kerem
Nakl ederler ni'met-i Yezdâni yekser rûz u şeb

6. Mihr ü meh gâhî ufûl u geh gurûb **ile** geçip
Dâ'imâ bürhân-ı "innî"**ye** verir fer rûz u şeb
7. **Mâh** sevdâ-yı 'ubûdiyyetde mihr âteş-feşân
Nûr-ı şevkiyle cihân pür-zîb ü zîver rûz u şeb
8. **Mihr** şekker-rîz-i midhat **mâh** şîrîn-kâm-ı şükür
Birbiriyle oldular çün şîr ü şekker rûz u şeb
9. Mihr ü mehden sanma ey bî-gâne-i tavr-ı edeb
Gencefe-bâzî eder çarh-ı sitemger rûz u şeb
10. Belki mihr ü mâhı etmiştir zebân **ile** dehân
Pîr-i çarh âyât-ı lutfun eyler ezber rûz u şeb
11. Mihr ü meh sanma felekde kûçe-gerd-i herze-tâz
Hıdmet üzre iki tıfl-ı hâne-perver rûz u şeb
12. Mihr ü meh pervâne-i şem'-i tecellî-i Hudâ
Anun içün devr eder kişver be kişver rûz u şeb
13. **Mâh** mîzâb oldu dolâb-ı sipihre **mihr** delv
Nûr ifâzâ eyler âfâka ser-â-ser rûz u şeb
14. Mihr ü mehden feyz alıp pes **bu** giyâhiyle zemîn
Bin zebân **ile** Hudâ'ya hamd ederler rûz u şeb
15. Müstefid-i **mihr** olsun **mâh** ber-kavl-i Hakîm
Mihri kim işrâk **ile** kıldı münevver rûz u şeb
16. Mihr ü mâhı eyledi emri çü " "urcûn-ı kadîm"
Oldular fermân-ı Mevlâya musahhar rûz u şeb
17. Çarha sordum mihr ü meh nâmı **iki** 'ulvî güher
Nakş-ı kudret şânın etmiş neyle ber-ter rûz u şeb
18. Mihr ü meh gülmîh-i süllemdir dedi mi'râcına
Ol resûlün kim cihâna bahş eder fer rûz u şeb

- 19 Hazret-i sultân mihr ü meh gulâm ü ‘arş ferş
Kim per-i Cibrîli eyler bâliş-i per rûz u şeb
- 20 Nûr-ı mihr-i subh-ı “mâ evhâ” meh-i “isrâ” ki ol
Olmasa ‘aşkı kefi-ı efsûs ederler rûz u şeb
- 21 Pehlevân-ı “Kâbe-kavseyn” mâh çevgân mihr gûy
Ol ki rahşî sidrede cevlân eyler rûz u şeb
- 22 Mihr ü meh na’leyn ‘arş ârâmgeh ü Kürsî vakâr
Böyle der huddâmına kerrûbiyân her rûz u şeb
- 23 Mu’cizâtı vasfıdır çarhun medâr-ı gerdişi
Mihr Hayber meh gazâ-yı Bedri söyler rûz u şeb
- 24 Mihr ü meh dâ’im tehâlûf üzre eylerken güzer
Hitta-i ‘adlinde seyr eyler berâber rûz u şeb
- 25 Hey ne hayret-bahş mihr ü meh mübârek ‘unsuru
Kıldı ebrî dest-i kudret sâye-perver rûz u şeb
- 26 Hâne-i zeyindir sipihr ü mihr ü meh ebrû vü ser
Zîn-pûş olmuş burâkına ser-â-ser rûz u şeb
- 27 Mihr burc-ı “Ve’d-duhâ” vü mâh “Ve’l-leyl”-i münîf
Es-salâ eyler cenâbına melekler rûz u şeb
- 28 Mihr ü meh olsa sadev deryâ-yı nûr olsa cihân
Olamazdı gevher-i ‘aşkına masdar rûz u şeb
- 29 Lîk mahz-ı dâd-ı Hakdur kalb-i mihr ü çeşm-i mâh
Oldular envâr-ı ihsânına mazhar rûz u şeb
- 30 Sâlikân-ı râhına mihr ile meh berg-i sefer
Pâ-bürehne Hızır u İlyâs oldu rehber rûz u şeb
- 31 Mâh u mihri dü gül-i rûy-ı sefîdi neylesün
Hâk-ı pâyına eder ihdâ felekler rûz u şeb

- 32 Mihr ü meh encüm felek hurşîd-i çarh-ı himmeti
Oldu esfîd ü siyâh-ı nûrî yek-ser rûz u şeb
- 33 Pâye-i sıdk u safâda mihr ü meh Bûbekr 'Ömer
Dahî Zi'n-nûreyn lutfiyle mübeşşer rûz u şeb
- 34 Pençe-i Şîr-i Hudâdır mihr ü mehdîr Zülfikâr
Çeşm-i hussâda bu ma'nâ günden azher rûz u şeb
- 35 Mihr ü meh leşker şehinşâhâ şefâ'at-perverâ
Ey ki zâtın ma'nî-i Levlâke mazhar rûz u şeb
- 36 **Mâh** sadrında "elem neşrah" 'ayan çün mihr-i 'aşk
Kalb-i pâkin "lî-me'allâh" ile hoş-ter rûz u şeb
- 37 Mihr-i hüsnün mâh-ı îmân-ı kabûlûdür garaz
'Âlem-i lâhûtdan **bu** 'arz-ı mahzar rûz u şeb
- 38 Âfitâbâ mihr ü mâhıyle teber-ber-düş olup
Nüh felek seyyâh-ı 'aşkıdır gezerler rûz u şeb
- 39 Saldı pertev mihr-i zâtın kurs-ı mihr ü mâha çün
Sâyedir kim düşdü rûy-ı hâke yer yer rûz u şeb
- 40 Mihr olur 'aşkınla ser-gerdân mehdîr sîne-çâk
Âdem ü 'âlem tufeylindir ser-â-ser rûz u şeb
- 41 **Tûb** mihr ü **tîğ** mehdîr dest-i âteş-destdir
Leşkerin olmaz mı a'dâya muzaffer rûz u şeb
- 42 Mihr-i re'yin mâh-ı 'akl-ı evvele vermezse feyz
Gird-i hayrette kalır bî-nûr u bî-fer rûz u şeb
- 43 Mihr ü mehdîr **bu** sipihrin nûr-ı 'aynı neyleyim
Bilirim vallâh olmaz **sana** mefhar rûz u şeb
- 44 Mihr ü mehdîr bâl ü per 'ankâ-yı beyt-i na'tna
Lîk evc-i 'acdan pervâz ederler rûz u şeb

- 45 Mihr-i ma'nâ vü meh-i maz**mûn** olmazdı bedîd
Tab'a vasfınçün tulû' eyler ser-â-ser rûz u şeb
- 46 Mihr ü meh-veş çâker-i şehzâdegânın 'add olup
Es'ad olsun Gâlib ey şâh-ı Peyâmbere rûz u şeb
- 47 Mâh-ı tab'im mazhar olsun nûr-ı mihr-i mihrine
Tâ olam kev**neynde** mes'ûd ü bihter rûz u şeb
- 48 Mihr ü mehden **sâfter**dir sıdk u ihlâsım velî
Oldum 'isyân-ı pey-â-peyle mükedder rûz u şeb
- 49 Mihr ü meh-veş gark-ı nûr olsa n'ola dest-i du'âm
Çün 'usâta lutf u ihsânın mukarrer rûz u şeb
- 50 'Âczin ikrâr eyle ey dil mihr ü mâh **oldu** tamâm
Dahı âgâz-ı medihinde suhan-ver rûz u şeb
- 51 Kûs-ı mihr ü meh çalındıkça bu nevbet-hânedede
Geh ma'âş u geh libâs olup mükerrer rûz u şeb
- 52 Şevk u şâdîlerle dâ'im çarha mihr ü mâhına
Bendegâni **bahş** kılsın hil'at efsere rûz u şeb
- 53 **Mâh** sâ'î-i selâm ü mihr olup peyk-i dürûd
Kâm-yâb olsun kabûliyle bu kemter rûz u şeb

KAYNAKÇA:

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed Kaside, Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), TDK Yay. Ankara1986, sy. 415-416-417.
- DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay. Ankara1992.
- DURMUŞ, İsmail- KÖKSAL M. Fatih- Çiçekler, Mustafa, Nazire, TDV. İ.A. İstanbul 2006.
- ELMALI, Hüseyin- PALA, İskender, Kaside, TDV. İ.A. İstanbul 2001.
- İPEKTEN, Haluk , Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay. İstanbul 1997.
- KALPAKLI, Mehmet , “Osmanlı şiir akademisi”,Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yay. Ankara 2006.
- KAPLAN, Mahmut, Neşatî Divanı, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Nazire Kavramı ve Klasik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, Diriözler Armağanı (hz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca), Bizim Büro Basımevi, Ankara 2003.
- KURNAZ,Cemal, “Osmanlı Şair Okulu”, Kaf Dağının Ötesine Varmak: Türklük Bilgisi Araştırmaları, 27/II. 2003.
- Mevlânâ, Celaleddin Muhammed, Külliyyât-ı Dîvân-ı Şems, (hz. Bediü’z-zaman Firuzanfer), Tahran 1378.
- OKÇU, Naci, Şeyh Galb divanı Kültür Bakanlığı Yayınları(tarihsiz)
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989.
- Tahir’ül-Mevlevi, Edebiyat Lügati (Haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), Enderun ktb. İstanbul 1973.
- ÜZGÖR, Tahir, Fehîm-i Kadîm (Hayatı,Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi), Ata. Kültür Merkezi Yay. Ankara 1991